

СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕТНОЛОГІЇ – СУЧАСНЕ БАЧЕННЯ

Рецензія на монографію Ростислава Конти
«Етнологічні дослідження в Науковому товаристві імені Шевченка у Львові
(1892–1940): історіографія». – К.: «ВАДЕКС», 2014. – 455 с.

Необхідною складовою етнологічної науки на сучасному етапі її розвитку є наявність ґрунтовних праць з історії цієї дисципліни. У даному контексті важливе значення мають саме історіографічні праці, які проливають світло на процес накопичення наукових знань з історії етнологічної науки в Україні. Тут доцільно виділити вклад як окремих вчених, так й організацій, що активно долучилися до проведення етнографічних досліджень українських земель та сприяли становленню і розвитку української етнології. Відповідно монографія Ростислава Конти розкриває важливу та досить цікаву проблему, яка присвячена історіографії етнологічних досліджень в Науковому товаристві імені Шевченка у Львові. Складність цієї проблеми полягає в різних підходах вчених до оцінки науково-організаційного доробку етнологів Товариства, а також в різному баченні предметного поля народознавчих дисциплін як в період діяльності НТШ у Львові, так і на сучасному етапі розвитку наукових знань.

Змістовне наповнення монографії дозволяє зробити висновок про масштабність запланованого та реалізованого автором дослідницького завдання, яке включає пошук, систематизацію та аналіз літератури із зазначеної проблеми, що хронологічно охоплює період понад 120 років. Це дозволило автору виділити низку історіографічних періодів у дослідженні етнологічних студій в Товаристві й охарактеризувати кожен з них, враховуючи головні складові об'єктивно-суб'єктивного характеру, які вплинули на висвітлення цієї проблеми в літературі. Про масштабний і ґрунтовний аналіз автором історіографічної бази дослідження свідчить список бібліографії, що нараховує більше 1000 позицій.

Вчений обґрунтував важливе значення етнологічних досліджень в НТШ разом з висвітленням результатів цієї роботи в літературі як важливої складової формування української національної самосвідомості. До часу відродження української державності проблема етнографічного вивчення українських земель сприймалася окупаційною владою іноземних держав переважно в негативному контексті. Автор наголошує на надмірній політизації зазначеної проблеми, що було закономірним явищем розвитку етнологічних знань про український народ, який був позбавлений власної державності та входив разом з етнічними українськими землями до складу сусідніх держав (Австро-Угорської та Російської імперій, а згодом Румунії, Польщі, Чехословаччини та СРСР). Зокрема, як зазначає Ростислав Конта, російські вчені дореволюційного періоду розглядали етнологічні дослідження в межах НТШ як політичний проект, спрямований на «видумування» української мови, культури і т. д., метою якого було обґрунтування існування насправді неіснуючого народу з метою позбавлення впливу Російської імперії на частину її етнічних земель. Організація ж етнологічних досліджень в НТШ у визначений період автоматично піднімала проблему існування окремої української культурної нації з усіма відповідними атрибутами: мовою, територією, ментальністю, звичаєвістю, матеріальною та духовною складовою, історією державності і т. д. На низці прикладів Ростислав Конта доводить тезу про те, що висвітлення етнологічних досліджень у Товаристві в радянський період досить часто носило заідеологізований характер. Це своєю чергою вплинуло на дослідження наукового доробку провідних етнологів НТШ, які відповідно до постулатів діалектичного матеріалізму, поділялися на «українських буржуазних націоналістів» та представників революційно-демократичного крила.

Автор порушив важливий аспект формування історіографічної бази дослідження, що стосується етнологічних студій в НТШ. Зокрема, Ростислав Конта зазначив, що у сучасній історіографії склалося стереотипне бачення значення окремих постатей в історії української науки, що потребує певного уточнення та корекції. Так, навіть при виділенні та оцінці наукової складової діяльності таких визначних діячів, як М. Грушевський та І. Франко, їх науково-організаційний вклад у становлення і розвиток етнологічної науки в межах діяльності НТШ досить часто або зовсім не згадується, або стоїть на останньому місці в переліку їхніх досягнень як науковців. Хоча саме організаційна, методологічна та наукова діяльність зазначених членів Товариства вирішальним чином вплинула на становлення та розвиток етнологічної науки й мала наслідком формування потужної джерельної бази для сучасної етнологічної науки разом із формуванням «золотого фонду» української етнології. Цьому сприяли й деякі непорозуміння особистісного характеру між цими діячами НТШ, які свідомо спотворювала радянська історіографія та переводила в ідейно-політичну площину. Як наслідок, діяльність М. Грушевського як реформатора Товариства і талановитого організатора етнологічних досліджень в організації замовчувалась, тоді як відповідна робота І. Франка майже не бралася до уваги, або подавалася у спотвореному вигляді крізь призму протиставлення політичних поглядів зазначених членів НТШ, що не відповідало дійсності.

Дослідження складається зі вступу, п'яти розділів, які поділені на підрозділи, висновку, списку умовних скорочень та бібліографії. Авторський підхід до побудови структури монографії дозволив Ростиславу Конті розкрити важливі складові організації широкомасштабної системи народознавчих пошуків у НТШ. Сама структура наукового дослідження, на нашу думку, є логічною та сприяє повному комплексному висвітленню поставленої автором проблеми в історіографії.

У першому розділі монографії Ростислав Конта визначив основні етапи та напрями вивчення організації етнологічних досліджень у НТШ у 1892–1940 рр., обґрунтував теоретико-методологічні засади проблеми, подав загальну характеристику та класифікацію джерельного комплексу дослідження, а також розглянув стан наукової розробки проблеми дослідження. У цьому розділі автор проаналізував новітні підходи дослідників до розробки проблеми розвитку етнологічних знань у Товаристві визначеного періоду. Специфічною особливістю аналізу етнологічного науково-організаційного доробку членів Товариства є те, що він повинен охоплювати франкознавство та грушевськознавство як окремі галузі гуманітарної науки, а також включати наукові здобутки інших провідних етнологів НТШ – Ф. Вовка, В. Гнатюка, Ф. Колесси, З. Кузелі та ін. На думку автора, характерною особливістю сучасного розвитку наукових знань про народознавчі науково-організаційні здобутки цих діячів Товариства є те, що незважаючи на багатовекторність їхніх наукових пошуків та здобутки в багатьох наукових галузях, останнім часом простежується стійка тенденція до висвітлення їх етнологічного наукового доробку. Крім того, саме останнім часом вийшла у світ низка праць, що розглядають народознавчі здобутки таких вчених як І. Франко та М. Грушевський у контексті розвитку історичного краєзнавства та регіоналістики.

У другому розділі монографії досліджено вивчення в історіографії проблеми реформування НТШ у контексті організації етнологічних досліджень в цій інституції. Автор розглянув також питання висвітлення в літературі місця і ролі структурних підрозділів НТШ у розвитку народознавчих знань. У процесі аналізу сучасних підходів до трактування терміну «етнологія» Ростислав Конта цілком слушно приходить до висновку, що під час розкриття поставленої проблеми доцільно використовувати також і праці, присвячені діяльності Статистичної, Правничої, Музикологічної та Фізіографічної комісій НТШ, оскільки праці діячів цих структурних підрозділів містять багато даних для етнологічних досліджень. Автор наголосив на тому, що якщо діяльність Етнографічної комісії з налагодження системи народознавчих досліджень у Товаристві отримала висвітлення в історіографії, то науково-організаційний вклад у становлення та розвиток етнологічних знань інших структурних підрозділів НТШ потребує подальшого вивчення.

У третьому розділі досліджено програмні засади, методологію та методи етнологічних досліджень членів НТШ у наукових студіях та висвітлення в літературі етнологічного аспекту видавничої діяльності Товариства. Історіографічний аналіз дозволив Ростиславу Конті

простежити, як формувалися наукові знання про організацію принципів польової роботи етнологів НТШ, виявити домінуючі на той час методологічні прийоми аналізу зібраної інформації, а також позицію вчених щодо питання залучення теоретичних надбань учених Товариства в сучасний науково-дослідний процес. Автор окремо зупинився на проблемі дослідження історії формування та подальшої долі музейної етнографічної збірки НТШ як джерельного комплексу для етнологічних досліджень.

У четвертому розділі Ростислав Конта простежив наукові інтерпретації внеску М. Грушевського як етнолога та організатора етнологічних досліджень в Товаристві. Зазначена проблема охоплює етнологічний контекст висвітлення постаті М. Грушевського як реформатора НТШ та історіографічні оцінки розробки вченим методології етнологічних досліджень. Автор окремо виділяє вивчення наукової діяльності М. Грушевського в Товаристві як етнолога та приходиться до висновку, що останнім часом помітною стала тенденція до вивчення історико-краєзнавчої теми в наукових дослідженнях М. Грушевського та його співпраці з І. Франком у межах їх спільної роботи в НТШ.

У п'ятому розділі розкрито, як висвітлювалась проблема організації етнологічних досліджень у Товаристві на сторінках його видань. Відповідно до визначеного підходу, автор проаналізував такі видання як «Хроніка НТШ», «Записки НТШ» та «Літературно-науковий вістник». Ростислав Конта аналізує рецензії, відгуки, анотації, статті та некрологи, що містяться у вищезазначених виданнях, в яких наявні оцінки етнографічних досліджень у Товаристві. Згідно з автором, ці матеріали відображають основні моменти пов'язані з організацією планових заходів з етнологічних досліджень на українських землях, що мали системний характер. Зазначена інформація на сторінках «Записок НТШ», «Хроніки НТШ» та «Літературно-наукового вістника» дозволяє з'ясувати, як оцінювали стан розвитку етнологічної науки в Товаристві члени цієї організації. Крім того, в науковій полеміці на сторінках цих видань брали участь і провідні європейські вчені, які висловлювали власне бачення процесу організації народознавчих пошуків у Товаристві.

Висновки, до яких прийшов Ростислав Конта в результаті свого дослідження, не викликають заперечень. Водночас автор виділив низку важливих та дискусійних проблем, що потребують подальшого вивчення. Виявляючи «білі плями» в історії української етнології, автор спонукає наукову спільноту до дослідження важливих проблем народознавчого характеру. Дослідник виділяє також теоретичні проблеми розмежування таких наукових дисциплін як етнологія, соціальна та культурна антропологія. Зазначена проблема є особливо актуальною в сучасному українському науковому дискурсі, оскільки вона дозволяє узгодити народознавчі дослідження в Україні з відповідними науковими пошуками в Західній Європі та США.

Незважаючи на комплексний підхід Ростислава Конти до висвітлення проблеми етнологічних досліджень в НТШ у Львові, на нашу думку, монографія не позбавлена окремих недоліків. Зокрема, слід наголосити на тому, що, здійснюючи історіографічний аналіз видань Товариства у п'ятому розділі, автор не уникнув окремих повторів матеріалу, що стосується висвітлення етнологічних досліджень в зазначеній інституції.

Водночас, ми вважаємо, що монографія виграла б якби автор не обмежувався історіографічним аналізом літератури, присвяченої лише провідним та найбільш відомим народознавцям Товариства, але й проаналізував науковий доробок інших знаних науковців – членів зазначеної організації, зокрема М. Дикарива, М. Кордуби, В. Шухевича та ін.

У цілому ж, ми вважаємо, що дослідження Ростислава Конти відповідає потребам часу та є важливим кроком у напрямку формування нового сучасного бачення історії етнологічної науки в Україні. Автор узагальнив, структурував та проаналізував великий масив історіографічних джерел з проблеми етнологічних досліджень у НТШ, показав характерні риси та особливості формування наукового знання із зазначеної проблеми. Це дозволило усунути всі нашарування ідеологічного та особистісного характеру в питанні висвітлення етнологічних досліджень в Товаристві. Ростиславу Конті вдалося подати етнологічні дослідження в НТШ у контексті західноєвропейських народознавчих студій, що дозволяє робити позитивні прогнози щодо подальшого розвитку етнологічних знань в Україні.